

mozdonyát is becsomagolva az édességekkel együtt átadta Bandinak. Bandi örömeiben megölelte és nagyon megköszönte. A tanító bácsi is tudomást szerzett róla és nyilvánosan, valamennyi fiu előtt megdicsérte Pistát.

V. A l k a l m a z á s. Rajz és kézimunka: persely rajzolása és papirdobozból való elkészítése.

Irsai M. Debrecen.

OLVASMÁNYTÁRGYALÁS

IV. osztály.

ISTEN ÁLDD MEG A MAGYART.

„Bolyongásaim közben egyszer az erdők mélyéből egy dal zendült fel.

„Isten áldd meg a magyart
Jó kedvvel, bőséggel...!”

A dal egyre erősebben hangzott és nem akart megszűnni. Ugy látszott, hogy az éneklők végtől-végig akarják énekelni Kölcsey versét.

Csak egy kis csalit választott el a dalolóktól; annak zöld ág-bogain keresztülfurva magamat, sik mezőre értem. A mező közepén állt egy nagy terebélyes bükkfa.

Ott, a bükkfa alatt, ült a zöld pázsiton tizenkét ember: a gyermek-kortól kezdve a huszonnégy évesig.

Azok dalolták ott a Himnuszt.

Az a tizenkét alak ott mind — vak volt.

Szegény árvafiuk mind, kik nem látnak sem eget, sem földet többé.

Behunyt szemmel, égneek emelt arccal, lelkesült ajakkal úgy énekeltek ott a kerek fa tövében: „Isten áldd meg a magyart!”, hogy a könny kicsordult a szememből.

Azon vettem észre magamat, hogy a két kezem imára kulcsolódott.”

Jókai Mór.

I. ELŐKÉSZÜLET.

a) Tartalmi szempontok.

Az előkészület legelső ténye megállapítani az olvasmány alap-gondolatát. A Himnusz énekléséről van szó. Bárhol s akárhányszor halljuk ez éneket, tagadhatatlanul megkapja lelkünket azon fenség, mely e zsolozsma szerű dalból áramlik szívünkbe. Ez a dal annyira összeforrott hazafias érzésünkkel, hogy szinte nemzeti imánknak tekintjük. A Himnusznak felénk áramló akkordjai mindenkor meghatódottságot váltanak ki belőlünk. A Himnusz-

nak valami csodálatos, érzésünkbe belemarkoló hatása van, s mennyivel nagyobb az a hatás, mikor vakok énekelik. Azok a vakok, akik hazájukból semmit nem ismernek, akik csak egy belső érzés sugallata folytán énekelik a fenséges dalt.

Ez az olvasmány alapgondolata s ez az alapgondolat gyönyörű alkalmat nyújt arra, hogy észrevétezzük a gyermekekkel, hogy a hazaszeretet érzése a szívbe van beoltva. Ez az érzés külső hatások alatt erősödhetik, de a csiráját a jó Isten helyezte bele a szívünkbe. Ezt jelöljük meg tárgyalásunk céljává.

E cél elérésére a következő utat állapítjuk meg.

Az olvasmány tárgyalásához előkészítjük a talajt. Megteremtjük a szükséges hangulatot. Utalunk a gyermekek tapasztalataira, hogy mit éreztek ők, midőn iskolai ünnepélyek alkalmával felhangzottak a Himnusz gyönyörű hangjai. Miután az olvasmányban az író számol be arról, hogy milyen érzést váltott ki belőle a hallott dal, a gyermek érzése és az író érzése közé áthidalásként hangulatot keltő epizóddal elmeséljük, mikor hallottuk mi legszebben énekelni a Himnuszt. Tanításunk ezen része tehát a hangulatkeltés.

Ezután áttérhetünk analógia alapján az olvasmányra, melyben Jókai mondja el, hogy mikor hatotta meg őt legjobban e dal. Ez lesz tanításunk második része, a célkitűzés.

Ezen előzmények után hozzákezdhetünk az olvasmány tárgyalásához. A tárgyalást megelőzőleg megelégszünk a célkitűzéssel, s az olvasmány tartalmából semmit sem mondunk el, mert veszélyeztetnénk a hatást. Az olvasmányból a jobb olvasókkal olvastatjuk az egyes részeket s egyes részenként tárgyaljuk. Így az olvasmány fejlődésének megfelelően először is felmerül a költő esete, aki erdőben sétálgatva, messziről hallja a Himnusz hangjait. Még ekkor inkább csak kíváncsiságból keresi az éneklőket s szívét a legerősebb érzés hulláma akkor ragadja meg, mikor azt látja, hogy vakok énekelik a dalt. A költőnek ezt a megdöbbentő érzését kell a tanítónak önmagán keresztül a gyermekekre suggerálni, hogy a tanítás célját elérje. S ezt az érzést még erősebbé, mélyebbé kell tennünk a Himnusz elénekeltetésével. Azok a gyermekek még soha sem énekelték a Himnuszt oly őszinte, igaz érzéssel, mint ez olvasmány tárgyalása után.

b) Alaki szempontok.

Az erkölcsi tartalmu olvasmányok tárgyalása sokban hasonlít a lírai költemények tárgyalásának módjához. Itt is a költő lelkéből fakadt érzést kell a gyermekekkel átéreztetni s javunkra kamatoztatni. Ez is egy általános hangulat keretében folyik le s ezért csak az a tanító tudja gyümölcsözőleg felhasználni, aki átérzi s a költő lelkének gazdagságával hangulatot tud teremteni és

ezt a hangulatot annyira tudja fokozni, amennyire szükség van arra, hogy a gyermekek lelkében igaz és maradandó nyomot hagyjon.

Az erkölcsi tartalmu olvasmányok tárgyalásánál különösen előtérbe lép a tanító azon képessége, hogy megjelenítő-erejével miként tudja az egész jelenetet drámai cselekményképen lefolytatni. Világos, tagolt és sok érzelmet ébresztő beszéd, ennek kísérője az arckifejezés, a mozdulat mind hatalmasan kiveszi e munkából a részét.

Miután érzelem keltése, annak ébrentartása s mélyítése a cél, természetesen mindig főgondunk legyen a hangulat megtartása s a szó értelmezés teljesen háttérbe szorul. Az, hogy a vakok bükkfa alatt énekeltek, teljesen mellékes, a fő az, hogy vakok énekeltek. A hangulatból való kiköppenést eredményező meghatározások, szemléltetések tehát mellőzendők ez alkalommal. Ahol esetleg szükséges, egy rokonértelmű szóval világítjuk meg az ismeretlen fogalmat.

c) A tanítás vázlata.

Ezen előkészület alapján a következő vázlatot állítjuk össze.

I. Előkészítés.

- a) Hangulatkeltés.
- b) Áthajlás az olvasmány tárgyára.
- c) Célkitűzés.

II. T á r g y a l á s.

- a) A költő esete.
- b) A vakok éneke s ennek értékelése. A költő meghatottsága.
- c) Elmélyedés. A hazaszeretet érzése a szívben van.
- d) A Himnusz elénekeltetésével a gyermekeket érzésükben megerősítjük annyira, hogy ha eddig a Himnuszban egyszerű dalt láttak, ezentul a nemzet imáját hallgassák benne.

III. B e g y a k o r l á s.

- a) Olvasztás.
- b) Elbeszéltetés.

II. A TANÍTÁS.

I. Előkészítés.

a) Hangulatkeltés. Ti már sok dalt tanultatok énekelni. Soroljatok el néhányat! Emlékeztek-e azokra a nemzeti ünnepekre, amelyeket az elmúlt tanévben rendeztünk? Melyek voltak azok? Mit énekeltek akkor? (A Himnusz.) Tetszik-e nektek ez a dal? Miért? Gondolkozzatok csak ezen az egy során: „Isten áldd meg a magyart!...” Mi van ebben kifejezve? Kérhetünk-e szébbet, nagyobbat Istentől, mint mikor ég felé fordítjuk szemeinket,

szívünk igaz érzésével kérjük a jó Istent, hogy áldja meg ezt a mi népünket, áldja meg a magyart! Mit éreztetek ti, mikor énekeltek, vagy halljátok ezt a gyönyörű imát? Én is úgy vagyok, mint ti, gyermekeim! Hányszor hallottam én már ezt énekelni s hányszor énekeltem magam is és mindig úgy éreztem, mintha először a szívem összeszorulna s azután kinyílna és a lelkem felszállna a jó Istenhez kérni, hogy áldja meg a magyart! Sokszor hallottam énekelni, de egyszer mégis olyan hatással volt reám, mint soha! Akarjátok, hogy elbeszéljem? Ezelőtt körülbelül 25—30 évvel nagy tornaversenyt rendeztek Budapesten. Az ország minden részéből felmentek a fővárosba a magyar diákok. Gyönyörűség volt nézni, amint a diákcsoportok zászlókkal, trombitaszóval, szép tornaruhában végigvonultak az utcákon s kimasíroztak a versenytérre. Ott a csapatok egy nagy négyszögbe állottak fel s minden csapat mellett ott állott a zászlótartó a zászlóval. Soha nem felejttem el ezt a csodaszép látványt! Én egy ház ablakából néztem. Ott állott előttem vagy ötezer szép, délceg, büszke tekintetű magyar fiu. Egyszerre csak megharsantak a trombiták, elhangzottak a „vigyázz!“ vezényszavak, minden fiu úgy állt mozdulatlanul, mint a szobor; a zászlótartók mélyen meghajtották lobogójukat... a király jött! Ott ment el kíséretével a sorok előtt. S mikor a kijelölt helyre ért, egy intésre ötezer magyar tanuló ajkáról hangzott fel az imádság: „Isten áldd meg a magyart!“ Először csak hal-kan, mint a sóhajlás. Majd erősebben, mind erősebben s amikor ez következett: „Megbűnhődte már e nép a multat s jövődöt“ — mint a mennydörgés szállt fel az ének, talán egyenesen a Mindenható zsámolyához. Ha soha nem hallgatta volna meg a jó Isten az imánkat, ezt bizonyosan meghallgatta. A mi jó öreg királyunk levette sapkáját, lehajtotta fejét s úgy hallgatta végig az imádságot. Ezt, gyermekeim, soha nem tudom elfelejteni. Sokszor hallottam azelőtt is, azóta is a Himnuszt énekelni, de ilyen hatást soha nem tett reám.

b) Áthajlás az olvasmány tartalmára. Én most elmeséltem nektek, hogy mikor hallottam legszebben a Himnuszt énekelni. Hallottátok már Jókai Mór nevét? Ki volt az? Ő is sokszor hallotta ezt a szép imát, mindig nagyon megihatott, de egyszer ő is úgy hallotta, amint még soha. Ezt a jelenetet gyönyörű olvasmányban írta le s ez az olvasmány a ti olvasókönyvetekben is megvan.

c) Célkitűzés. Ezt fogjuk olvasni és beszélgetünk róla.

II. T á r g y a l á s.

a) A költő esete. (Olvastatom.)

„Bolyongásaim között egyszer az erdők mélyéből egy dal zendült felém: „Isten áldd meg a magyart jó kedvvel, bőséggel...!“ A dal egyre erősebben hangzott és nem akart megszűnni. Ugy látszott, hogy az éneklők végig akarják énekelni Kölcsey versét.“

Kiről olvastál? Meséld el, mi történt Jókaival? Ha te jártál volna arra, mit gondoltál volna, kik énekelnek ott az erdőben?

(Talán majálisozók.) Jókai is bizonyosan azt gondolta. Vajjon nem álltál volna meg bolyongásaid között, hogy hallgasd a dalt? Mit éreznél, ha távol a községtől, egy erdőben magányosan sétálva, egyszerre a szél messziről feléd hozná a Himnusz hangjait? (Meghatottságot.) Bizonyosan Jókai is ezt érzett. Kisérjük figyelemmel, mit tett tovább az író.

(Olvasatom.) „Csak egy kis csalit választott el a dalolóktól; annak zöld ág-bogain keresztülfurva magamat, sík mezőre értem. A mező közepén állt egy nagy, tenebélyes bükkfa. Ott, a bükkfa alatt, állt a zöld pázsiton tizenkét ember; a gyermekkortól kezdve a huszonnégy évesig. Azok dalolták ott a Himnusz-t.“

Miért kereste fel Jókai a dalolókat? (Kíváncsiságból.) Kiket talált a bükkfa alatt? (Gyermekeket és felnőtteket.) Vajjon mit kerestek ezek az erdőben? Valószínűleg kiránduláson voltak. Ilyenkor a jókedvben a haza is eszükbe szokott jutni. (Ugy olvassuk el, kik voltak azok a kirándulók!)

(Itt van a tanítás fordulópontja. Itt a tanítás összes belső és külső eszközeit fel kell használni, hogy szinte megdöbbenésszerűen hasson az, hogy vakok énekeltek. Mig eddig a tanító hangja inkább csevegésszerű volt, itt egyszerre drámai erejű legyen. Jól teszi a tanító, ha ezt a részt saját maga olvassa, hogy ezzel is megerősítse a fejtegetés alapját.)

b) Vakok éneke. Ennek értékelése. A költő meghatottsága. (Olvasatom.) „Az a tizenkét alak ott mind — vak volt. Szegény, árva fiúk mind, kik nem látnak sem eget, sem földet többé. Behunyt szemmel, égnek emelt arcra, lelkesült ajakkal úgy énekeltek ott a kerek fa tövében: „Isten áldd meg a magyart“, hogy a könny is kicsordult a szememből. Azon vettem észre magamat, hogy a két kezem imára kulcsolódott.

Most már megtudta Jókai, hogy kik énekeltek: — vakok. Láttatok már vak embert? Tudjátok-e elképzelni annak a rettenetes sorsát? Csukjátok be a szemeteket! Ilyen sötétségben vannak ők örökké. Megmondtátok már, hogy mit érezhetett Jókai, mikor ott az erdőben bolyongva váratlanul felhangzott a Himnusz gyönyörű dala. (Meghatottságot.) Tudta-e már akkor, hogy kik énekeltek? Tudta-e akkor, mikor megnézte a dalolókat? Vajjon mikor érezhetett nagyobb meghatottságot? Miből tudjátok, hogy Jókai ekkor nagyobb meghatottságot érzett? (Keze imára kulcsolódott és szeméből könnyek hullottak.)

c) Elmélyítés. A hazaszeretet érzése a szívben van. Keressük az okát, hogy miért hatotta meg Jókait különösen az, hogy vakok énekeltek? Hazánknak melyik vidékét láttad már? Tetszett-e? Mi tetszett rajta? Te, mint magyar fiú nem éreztél valamit, amikor ott álltál a Magas Tátra égbenyuló havas ormán? Ki látta a szép Balatont? Melyik vidéket láttatok még? Én meg nyáron az Alföldön utaztam végig. Kinéztem az ablakon. Éppen arattak. A megérett buza olyan sárga volt, mintha a jó Isten aranyat hullatott volna a földre. Szinte elszorult a szívem a nagy

boldogságtól, mikor arra gondoltam, hogy ez a nagy gazdagság mind a mienk. S amikor ezt láttam, csoda-e, ha önkénytelenül is imára kulcsolódott a kezem s az ég felé tekintve, kértem a jó Istent, hogy áldja meg azt, ami nekünk legdrágább: áldja meg a mi szép hazánkat, áldja meg a magyart!

S mindebből a sok szépségből látnak-e valamit a vakok? Csukjátok be ismét a szemeteket. Míg ti gyönyörködtek hazátok szépségében, ők örök éjtszakában vannak. S mégis mit énekeltek? Mire kérték énekükben, imájukban az Istent? (Hogy áldja meg a magyar hazát, a magyart.) De hiszen ők nem is ismerik a hazájukat! Hát mi sugta nekik, hogy mégis azt énekeljék? (A hazaszeretet érzése.) Hol van elrejtve a hazaszeretet érzése? (A szívekben.) Ki rejtette oda? (A jó Isten.) Micsoda végtelen erővel köt bennünket ez az érzés a mi hazánkhoz. Ha a jó Isten, hogy itt ne hagyjuk ezt a mi szép hazánkat, talán idekötött volna ehhez a földhöz, elmehettünk volna-e? A kötelet elvághatjuk, a láncot elszakíthatjuk.) S íme, a jó Isten nem kötött semmivel sem ehhez a földhöz, csak egy parányi érzést adott szivünkbe. Melyik érzés ez? (A hazaszeretet érzése az, ami bennünket ideköt a mi szent hazánk földjéhez s ez az érzés sugja nekünk és sugja a vakoknak is, hogy ég felé tekintve, buzgó fohással kérjük a Mindenhatót: „Isten áldd meg a magyart!” És ha azok a vakok, akik ebből a szép hazából semmit sem ismernek, olyan buzgón énekeltek, vajjon mi, akik ezt a szép hazát látjuk, ismerjük, ne énekeljük el? (A tanulók elénekelik a Himnusz-t.)

III. BEGYAKORLÁS.

- a) Az olvasmány egészben való elolvastatása.
- b) Az olvasmány tartalmának összefüggő elmondása. (Rajzolják le azt a jelenetet, amikor a vakok a fa tövében ülve énekeltek.)